

Др. Павло Рорбах і Аксель Шмідт про переворот на Україні.

Від голосів німецької преси і звідомлень окремих кореспондентів, висланих на Україну, корисно відрізняють ся „Українські вражіння“ д-ра Павла Рорбаха, голови „Німецько-Українського Товариства“ в Берліні, в поважнім німецьким тижневнику „Deutsche Politik“ в 22 ч. з 31 травня і звідомлення з подорожі на Україну Акселя Шмідта, секретаря згаданого товариства, виготовлене для цього товариства. Обидва вони їздили на Україну, де прожили два тижні, й відмінно від своїх товаришів пера подали досить вірний опис фактів і вражіння з українського життя з часу по гетьманським перевороті.

Українські вражіння.

Я був два тижні на Україні, у Києві й у різних провінціальних місцях і хотів би ось тут зібрати до купи, як представляєть ся мені положення по сих особистих досвідах. Поперед усього наведу дві проби на те, як тепер думають в Німеччині про українську справу. 1) Адольф Грабовський пише в „Neues Deutschland“ з 15 мая 1918 р.: „Коли поза дипломатією хотіти приписати поодиноким елементам виву невеселої української політики, треба зробити відповідальними за те українофілів, отже Рорбаха та його приятелів. Вони то фантазували передтим німецькому народови так довго про величезний український рух, вони то так часто запевнювали, що сій Україні треба прийти з помічю проти Московщини, що вкінці майже всі наші провідні державні мужи повірили. В Німеччині потрібно тільки якогось політичного коника й, хай він буде найсмійшійший, все наново їздити на нім, щоб уходити за великого політика... Напроти наших українофільських їздців на таких кониках сиділи москвофільські їздці, котрі, не думаючи про небезпеку, яка грозила від московського населення, все заклинали нас, щоб ми Бога ради найменшої прикраси не зробили Росії. Але коли інорувало ся пановання, а навіть йшло ся так далеко наліво, що російській державі відібрало ся життєво важні частини, попало ся з головою і шиєю в сіти українофілів“.

2. В „Vorwärts“ з 23 мая 1918 р. в довшій статі „Російська протиреволуція на Україні“ (наведений там лист з Києва містить деякі помилки, але зрештою добрі відомости) стоїть між иншим: „Німецька соціалдемократія все уважала поріжнення між Москалями й Українцями власною справою сих обх племен і вона не бачить зовсім нещастя в можливости, що на підставі обосторонньої добровільности може налагодити ся нове зєднання. Зате німецька правительствена політика, як здаєть ся, уважала недавно розбитте Росії за свій найбільший триумф, одначе вона готова з справжньої малпачої любови до т. зв. „піддержуючих державу“ елементів знову знищити свій позірний триумф. З веселим здивованнем читаєть ся в телеграмі бюра Вольфа тоаст, який мав посол Мум з приведу гостини пана Вальдова у Києві. „Він сподіваєть ся певно, що по побідно закінченій війні з нашої мілітарної помочи для молодой держави розвинеть ся трівка спільна праця з німецькою державою на культурнім і політичнім полі. В Німеччині зовсім шанують бажання українського народу дати свому істнуванню на будуче демократичні підстави, а далі переконані про те, що побіч фінансової реформи, яка при нашій помочи вже успішно розпочала ся, переведенне пекучої земельної реформи, як і ясна культурна політика на національній основі були-б найкращою підставою нового державного будинку“.

До передачі змісту промови посла додав „Vorwärts“ іронічне речення, що він хоче тепер повідомити, як то на Україні дійсно виглядає. Обидва виводи, сей з „Neues Deutschland“ і той з „Vorwärts“, показують, як тяжко за кордоном мати думку про справи навіть тоді, коли, як є з „Vorwärts-om“, одержуєть ся добрий матеріал.

Се зовсім справедливо, що хтось може поїхати до Києва, Харкова, Одеси й Ростова, прислухувати ся там тижнями серед освіченої суспільности про „Україну“ й повернути з інформацією: нема жадної України й жадних Українців (Алюзія до кореспондентів à la Ледерер. Ред.). Про те саме запевнювали мене тепер у Києві визначні освічені люде німецького та московського, а навіть українського походження, які уродили ся в краю і вирости. Колиб послухало ся тільки їх, дійсно можна прийти до думки, що Україна „істнує тільки з перекладу біблії з 1185 р., з збірки байок з 1374 р. та з статей пана Рорбаха.“ Не зважаючи на се, повернув я з своєї української подорожі з твердою вірою в силу українського руху ніж коли небудь передтим і, як зо мною, так станеть ся з кождим, який буде робити спостереження на властивім місці й буде ставити відповідні питання. Звідки таке? Обидві головні соціальні верстви на Україні, тут міська інтелігенція, люде маєтку й освіти, академики, урядники, ділові люде, промисловці, там маса народу з духовно-політичними шарами, які підносять ся з неї, не тільки живуть в двох ріжних світах, але й самі є такими двома світами. Ледви можна вірити, але се правда, що російська освічена суспільність, яка на Україні обмежуєть ся майже виключно на більші міста, нічого не запримітила з національно-українського руху, який їде з низів, а коли вона щось і запримітила, уважала політично-українські змагання (національні були поки що навіть в моді) за смійні й неважні.

Зовсім инакше заховувало ся віддавна російське правительство. Воно все говорило можливо найменше про українство; але воно знало й переслідувало його докладно та ніколи не заперестало уважати й трактувати його як найнебезпечнішого ворога ідеї цілости російської держави. Збудованне українського університету у Львові названо з російського боку ще на короткий час перед війною „причиною війни“, бо звіден прийшло-б українському рухови взагалі то, чого йому досі ще не доставало, а саме ширше й зарозом науково-академічне та національно освічене провідництво. Одного освіченого, але по московськи вихованого й по переконанню зовсім змоскаленого Українця у Києві, який старав ся мені доказати, що Україна мусить обмежити ся бути шматком Росії, запитав я, що на його думку означає утворенне в другій Думі в 1907 р. української фракції з 60 кількох членів? Він взагалі не знав нічого близше про ту подію, а тим більше про її значіння. Першу й другу Думу вибрано на основі сильно демократичного виборчого права, бо царь і правительство думали, що можна здати ся на селянські голоси яко безумовно вірні цареви. Та се був фальшивий рахунок. Селяне хотіли землі, а найгострійший земельний голод панував на Україні; земельний голод і зарозом племінна відраза до Москалів. „Батьку — каже український селянський хлопець — чорт лізе в нашу хату!“ „Нічого, се не Москаль!“ — відповів старий, так каже українська приповідка. Майже всі селянською масою на Україні вибрані національно-українські послы, селяне й не-селяне, злучили ся в Думі у фракцію й уложили програму далекойдучої української автономії. Тоді стояли українські послы ще на ґрунті цілости російської держави, але жадали вже місцевої самоуправи, української мови в школі, суді й церкві та земельної реформи в користь селян. Коли ми матимемо автономію з власним соймом, — сказав уже в першій Думі один український посол, — ми зможемо вже дати собі раду й щодо землі! Сих подій в Думі не можна було оголошувати, а в пресі торкати ся їх жадним словом. Правительство прогнало ще в 1907 р. український рух, ледви він спробував публично показати ся, знову в „підземелле“ і по московськи освічені шари по містах, де живе тільки нечисленне українське населення, далі нічого не запримічували з нього. Але в 1911 р. заявив міністер Столипін: „Росія, яка, почавши від 17 віку, постійно боролася з українським рухом, і далі буде бороти ся з ним, бо сей рух грозить одноцілности й неподільности держави“.

На Україні яка четвертина селян є без землі або так, як без землі, а з решти більше ніж половина має менше землі, ніж потребує селянська родина, щоб вижити з того. Всі ці селяне знають, що вони не дістануть від Москви й царя землі, бо кожне царське, взагалі кожне московське правительство стоятиме по можливості на боці великих землевласників, більшість яких крім того московська або має московську орієнтацію. Зате демократична українська республіка, взагалі всяка українська держава, якої форми вона-б не прибрала, дасть їм землю, бо Українська Держава може тоді тільки існувати, коли вона зіпреться на широку селянську масу, котра свідомо чи не свідомо творить основу українства. Може смію, як вже недавно, навести місце з мого „Weltpolitisches Wanderbuch“ з 1897 р., коли я перший раз переїздив через Україну: Колиб хто сьогодні прийшов на Україну й розвинув між селянами Чернігівщини й Катеринославщини прапор Мазепи — геть з Московщиною! — чи пішли-б вони за ним? Учителі в селі та в місті, малі урядники, яких не привіяло звідкись з московської далечі, студенти, кілька купців і землевласників, молодший народ, ті прислухалися-б... але селянин запитав би: Чи буде земля моя, яка належить польському й московському землевласникові?.. „Землевласник є чужинцем, він не говорить нашою мовою, він не живе між нами, він сидить у місті, його німецький управитель не вміє з нами жити, пан вишрубовує пишноту, бо він знає, що ми потребуємо землі! До землі не належить пан, тільки селянин, земля се наш спадок, хто забере собі панів, а нам дасть землю, за тим ми підемо!“

Від того часу уплинуло понад 20 літ. Але я переконався наново й сильніше ніж коли передтим про те, що самостійної України, коли вона вже раз є, не можна наново стерти з обличчя землі, бо вона полягає на бажанню українського селянина дістати землю і на погляді селянина, що землю знову заберуть йому вкупі з українською державністю: Всі українські національні партії се або безпосередні селянські партії або мають наділене селян достаточною кількістю землі за фундаментальне речення в своїй програмі. З скасуванням державної самостійності України та її новою злукою з Московщиною зруйновано б фундамент. Або Московщина стане царською — і тоді очевидно царське правительство попробує відновити велику земельну посілість — або вона стане комуністичною, а тоді як большевики, так і російські аграрні соціалісти в роді Чернова, з яких одні й другі є націоналістами й ворогами Українців, попробують скасувати приватну земельну власність, яка найлюбіша українському селянинові, й наново розпростерти одноформеність російського „міру“ від Чорного до Ледового моря. В однім і другім випадку була б боротьба на життя і смерть з українським народом. Господарка соціалістів-революціонерів, з яких складалося нездатне правительство поваленої Ради й її змінні міністерства, головню тому скінчила ся таким повним банкрутством, що поза їх партією жаден Українець не пустив слюзи за ними, бо вони наслідком великого впливу на них утопій московської соціалістично-революційної партії (від сеї партії вони з початку й вийшли) не могли завчасу рішити ся признати приватну селянську земельну власність.

Самостійної української держави тому не можна вже зглядати зі світа, бо вона й то тільки вона в силі дати 25 мільонам українських селян те, чого ці селяне домагають ся, а саме наділення достаточною кількістю землі. Кожда спроба відкрити розвиток розібеть ся на тім, що збита маса селян, чим довше, тим рішучіше піде за ними, які покличуть її в ім'я землі й волі, і то української народної волі. В тім не змінє нічого факт, що український селянин часто не має ще розвиненого національного почування. Він одержить його без сумніву в тій мірі, як воно зачне розвивати ся, а коли воно взагалі розвинеть ся, він се зробить необхідно в українським національним зміслі. Всі ті звання і стани, які виходять з села й ко-

рніять ся в селі, відчувають щораз більше по національно-українськи: сільські духовники й сільські учителі, сільські лікарі, ветеринарі, землеміри, писарі, начальники громад, провідники сільських консумційних спілок і т. инш. З них рекрутується також головню ще нечисленна, але часто бурхливо незріла, радикальна й молодецька, але пристрасно національно-українська інтелігенція. Коли пізнало ся тих людей, знаєть ся також, яка велика сила й розвиткова здатність визначає в них з сього боку більшу політичну зрілість. Рух знаходить ся в річищі, а воля до української національної держави ділає в масі українського народу вже сьогодні як фермент такої сили, що не можна вже й думати про те, щоб спинити розвиток, що раз розпочав ся.

Отже по всім тім нема розумного зміслу, коли наші публіцисти говорять тільки яко про їзду на кониках про позитивну німецько-українську політику в тім зміслі, що пособляєть ся розложенню російської маси (абстрагуючи від інших колишніх граничних областей Росії) на московську й українську частини. Вони можуть се робити, але вони ані не доказують тим свого знання справи й особистої зорієнтованости, ані з тактичного боку не поступають вони добре. І в Києві питали мене не раз Українці, чому німецькі часописи посилають тільки кореспондентів, які хотіли б бути більшими Москалями ніж самі Москалі та які висмівають Україну в своїх статях і звеличують польських земельних власників і польську культуру? Ще більше ніж таким помилкам треба дивувати ся тому, що така часопись, як „Vorwärts“, в першій половині своєї статі представляє розбиття Росії ціллю німецької політики, а в другій каже, що промова посла Мумма у Києві стоїть в протирічності до того й служить московсько-реакційним елементам на Україні. Посол сказав, що в Німеччині шанується бажання Українців утворити демократичну державу й симпатизуєть ся з їх ясною українською національною політикою на українсько-національній основі (себто зукраїнчене школи й церкви). Яко третє розумієть ся тут само собою і містить ся в „демократичних“ підставах розділ землі поміж селян.

Тому, що „Vorwärts“ є хибної думки, що німецькі військові й дипломатичні круги у Києві стоять за „реакційним“ режимом гетьмана, він переочує зовсім яєний змісл і цілї промови. Гетьман Скоропадський се амбітна людина, великий пан щодо настрою і виховання, придворний генерал і великий земельний власник. Походить з старого українського роду, очевидно уважає за легко можливе, що Московщина ще довго буде добичею анархії і, як показуєть ся, поставив собі ціллю яко реґент незалежної України привернути тут державний і горожанський лад в своїм зміслі. Необхідність краще наділити землею селян він признає, а навіть каже великим земельним власникам, що вони мусять принести жертви, а про демократичну думку він живо говорить устно. Одначе щодо своєї цілої натури він не є демократом, але автократом. В ніякім разі не зробила його реґентом німецька сторона, хоч наслідком припадкової і чисто зовнішньої зустрічі відомого військового नेता на Раді й зібрання великих земельних власників, яке один день пізніше відбувало ся в цирку, де гетьман проголосив себе, може викликати позірну причину, що ми хотіли усунути Раду, щоб гетьманові дати власть. Але се мильна думка. Зустріч подій в тих днях стала мені добре відома, вона дуже замотана й тут не можна її подрібно передавати, але я ручу за правдивість того, що я сказав.

Між гетьманом і українськими національними партіями відбували ся зараз з початку переговори про вступлення українських демократів до кабінету гетьмана, але вони розбили ся на тім, що гетьман не хотів дати потрібної гарантії: признання республіканської державної форми, проголошення гетьманської гідности яко президентури Української Республіки та приобіцання скорих виборів до Установчих Зборів по демократичному виборчому праву. Тому, що Українці не

хотіли вступити до правительства без тих гарантій (вони були-б се вчинили, колиб були одержали більшість в кабінеті, але й цього їм не признали), утворив гетьман своє міністерство з людей московського походження і шастрою, які мають представляти неполітичний „кабінет праці“. Сі так звані ділові міністри се в дійсності одначе дуже активні московські політики, по більшій часті кадети й вже в повній силі дбають вони про те, щоб Україну знову змосковлено, щоб вона орієнтувала ся до Москви й заразом направо. Проти того піднесла ся гостра опозиція українських демократів і проти того звертають ся очевидно речення посла про демократичні основи й національно-культурну політику молодого Української Держави, які треба розуміти як пересторогу перед русифікаційними силами й заохоту для Українців. *Др. П. Рорбах.*

Звідомлення Аксея Шмідта з подорожі на Україну.

Становище населення до української справи. а) Представники української думки. Селянство. Не зважаючи на майже півтрьохвіковий російський гнет, селяне лишили ся скрізь українськими, бо царське правительство думало, що над неосвіченою масою легше панувати ніж над освіченими елементами. Одначе революція з 1905 р. дала доказ, що ся спекуляція була зовсім помилена. Глуха селянська маса вибрала собі саме найрадикальніші елементи на своїх представників. Зате недостаточна шкільна освіта спинила селянську масу на Україні стопити ся разом з Москалями, як то часто стало ся у вищих верствах, які перейшли через московські школи й університети. Ще важніше, що український селянин пізнав, що тільки Українська Держава може дати йому широкозакроену земельну реформу, а тимчасом в разі повороту царя або й в разі повного сполучення з республіканською Московщиною на Україні російські вищі верстви знову візьмуть гору й селянин знову мусів би віддати землю панам (Полякам і Москалям).

Вищі верстви. Не зважаючи на недостаточну освіту, почало селянство видавати з себе українські вищі верстви: народні учителі й сільські духовні, сільські лікарі й численні урядники провінціальної самоуправи, як агрономи, ветеринарі, землеміри, а передовсім численні керманічі й урядники кооператив, котрі побіч широкої культурної праці таємно займали ся також багато політичною агітацією; вкінці по містах адвокати, лікарі й книгарі. Вкінці треба-б назвати хоч ще нечисленні земельні власники полтавської й харківської (?) губернії, котрі лишили ся вірними українській думці.

б) Противники української думки. 1. Велика земельна власність. З виїмкою вище названих малих шарів українських земельних власників повстає велика земельна власність в західній Україні (Дніпро творить межу) з Поляків, а в східній з Москалів, котрі живуть по більшій часті у Варшаві або в Петербурзі й уважають свої добра на Україні тільки грошовими джерелами.

2) Торговля та промисл. Представники торгівлі та промислу рекрутують ся передовсім з московських, німецьких, французьких, англійських, бельгійських і американських кругів капіталістів, котрі виявляли сильні москвофільські тенденції не тільки тому, що вони жили з замовлень царського правительства, але й тому, що банкові звязки справляли їх до Петербурга й Москви. В цукровім промислі панував московський, польський і жидівський капітал, а в млиновім промислі не мало є гроша німецьких кольтоністів.

3. Урядництво. Як скрізь в царській державі, так само на Україні настановляло царське правительство тільки московські елементи на урядників; тільки на низші посади діставали тут і там Українці. Національно-свідомі Українці, коли вони хотіли вступити в державну службу

яко судді або учителі, як інженіри або адміністраційні урядники, мусіли вандрувати поза межі краю. Тому було скрізь в широкій російській державі аж до Сибіру більше українських урядників ніж на самій Україні. З бігом часу сі елементи без сумніву наново попливуть з цілої Росії до свого Рідного Краю і там витиснуть московський урядничий елемент.

4. Вище духовенство. В противенстві до сільського духовенства, яке не тільки є української крови, але й відчуває себе українським, вище духовенство відчуває себе московським. Сі московські елементи, виховані в московських семінаріях, відзначали ся незвичайною ненавистю до Українців і належали до русифікаційної прибічної гвардії царя.

Інородді. Хоч українська територія виказує замкнене заселення Українцями (в поодиноких губерніях до 85%), все-таки живе, особливо по містах, немало інородних елементів.

1. Москалі. Крім численних урядників по містах і у великій земельній посілости на сході живе по містах багато помосковлених Українців, які, правда, мають легку симпатію для української селянської культури, але по більшій часті є московської орієнтації. Тепер, коли усунуто московський гнет, починає немало елементів, які досі стояли з боку політичного життя, застановляти ся над своїм українським походженням.

2. Поляки. Крім польських великих земельних власників по правім боці Дніпра живе ще багато Поляків у західній частині України, де вони не рідко ведуть провідну ролу в промислі й техніці та в учених заводах.

3. Німецькі кольтоністи. На Волині, в Таврії, на Херсонщині й на Криму живе якого пів мільона німецьких кольтоністів, які по більшій часті дійшли перед війною до добробуту. Їх відношення до українського народного руху були зовсім негативні. Яко заможні сільські багаті й великі земельні власники схилили ся вони більше до російських вищих верств ніж до українських низших верств, настроєних сильно соціалістично, які зі свого боку завидували їм посідання великої скількості землі.

4. Жиди. Жиди відіграли в західній Україні, особливо в містах Києві й Одесі, визначну ролу. Розбагатіла вища верства, яка зайняла ся великою торгівлею й великим промислом, мала досі наскрізь москвофільські тенденції. Наразі вона очевидно є противницею большевизму та пробує поєднати ся з Українцями. Зате маса жидівського населення, котра досі збитою масою жила у великій нужді в малих провінціальних містах, сильно заражена большевизмом. З одного боку тому, що російська революція принесла їм вкінці урівноваження, а з другого боку тому, що в часі большевицького панування вони заробили багато грошей. А саме від грабуючих большевиків вони дешево закупили великі засоби, які тепер дальше продають по високих цінах. З купецького інтересу вони вже з сієї причини є за большевиками й се є також причиною, чому вони на німецький похід на Україні дивлять ся тільки дуже нерадо.

Партії. Аж до революції 1917 р. не знали в Німеччині нічого про українські партії. Тільки „Союз визволення України“, який заснував ся у Відні й Берліні з початком світової війни, став відомим німецькій публіці зі своєї публіцистичної діяльності. Тепер існує на Україні шість партій, які зліва на право є ось такі: соціалісти-революціонери, соціалдемократи, соціалісти-самостійники, соціалісти-федералісти, націоналдемократи, демократи-хлібороби.

1. Соціалісти-революціонери. Се наймолодша з українських партій і мало працювала аж до останньої революції для української державної думки. Свої ідеї запозичили вони у російських соціалістів-революціонерів. А саме їх земельна програма близько споріднена з ідеями Чернова (провідника московських соціалістів-революціонерів і міністра рільництва в кабінеті Керенського). Їх духовна

коло—Козельськ—Подгорна, 3) Миколаїв—Умань, 4) Херсон—Перекоп—Джанкой, 5) Олександрівськ—Мушкетів, 6) Перешивка південних підзідних шляхів на широку колію магістрального типу, 7) Кичкас—Пятихатки, 8) Царевоконстанти́вка—Маріупіль, 9) Чаплино—Краматорська, 10) Новоград-Волинський—Жмеринка, 11) Ворожба—Нижньодніпрівськ, будівля якої тепер в руках концесіонерів, 12) Добудова лінії Рівне—Гришино, 13) Федорівка—Хорли—Скадовськ. Всі ці лінії мають на меті: або звязати найближчим шляхом великі центри, або розгрузити лінії, які мають велике промислове значіння. Безумовно український народ для свого економічного розвитку зацікавлений в найінтенсивнішій будівлі цих шляхів, а се можливе тільки при найшвидшій участі народніх сил. Крім того будівля цих шляхів дасть заробіток величезній кількості безробітних. Збори цілком погодили ся з важливістю питання про участь кооперативів у будівлі залізниць і постановили передати се питання для обговорення в центральній кооперативній комітет.

Далі зїзд вислухав реферати секцій. Юридична секція обговорювала два питання: 1) про юридичну допомогу та 2) про кооперативне законодавство. По першому питанню збори цілком погодили ся з необхідністю організації при кооперативних об'єднаннях відділів юридичної допомоги з такими функціями, як ухвалено на засіданнях секції. Що-ж до другого питання — уважаючи на його важливість, зїзд постановив працю секції прийняти до відома й передати на обговорення центральному кооперативному комітету, який повинен скликати інструкторський зїзд і уже після цього скликати спеціальний зїзд для розв'язки цього питання.

Потім зїзд вислухав реферат секції організації власних кооперативних підприємств. Провідною думкою цього реферату було те, що кооперація повинна взяти на себе творення в широких розмірах фабрично-заводської промисловости. На обговоренню цього реферату закінчило ся пленарне засідання 28 травня.

Обговорюванне реферату Бохановського про „Фінансово-економічну політику та кооперацію“ зайняло багато часу. Виступали: проф. Туган-Барановський, Мартос, Целаріус, Бохановський. Проф. Туган-Барановський зупинив ся головним чином на точці реферату про розрив з грошевою системою Росії. Розглядаючи се питання з чисто економічного боку, проф. Туган-Барановський стояв за розрив з російською грошевою системою Росії. Розрив повинен бути як найскорший. Цінність російського рубля наближаєть ся до нулі. Крах рубля неминучий. Ми повинні або перенести фінансовий крах разом з Росією або утворити свою валюту, свою грошеву систему. Українська валюта повинна спертися на якусь иншу валюту, поки-що вона самостійно існувати не зможе: виникає питання — на чию? Є дві сусідні валюти — німецька і російська. Спертися на російську валюту неможливо, приходить ся спертися на німецьку. Торкаючи ся хлібної монополії, проф. Туган-Барановський висловив думку, що ні монополія, ні вільна торгівля хлібом не зможуть упорядкувати справи з постачанням хліба. Потрібно, щоб торгівля хлібом підлягала державній контролі і відповідала державним інтересам. Щодо викупу банків — се, як перевести в життя, тільки зруйнує кредитову справу.

Промову вислухали присутні з зацікавленням, про що свідчить та значна кількість запитань, які поставлено професорови. Між иншим було таке запитання: „Як відібеть ся заведення окремої валюти на Україні на інтересах Московщини“? На думку професора уведення валюти на Україні буде не на користь Великої Росії. Се може тільки прискорити ту грошеву кризу, котра назріває в Московщині.

Мартос зазначив, що для багатьох здавало ся, що проф. Туган-Барановський підтримує тих промовців, котрі стоять за єднання з „єдиною, недеїливою“. Так видасть ся тільки з першого погляду. Але там, де в рефераті бачать противники реферату Бохановського національний больше-

визм, там професор бачить соціальний большевизм. Україна зараз переживає скрутне становище. Можливо, що ми не будемо мати єдиної, недеїливої України, можливо справді, що Україну розділять на Україну правобережну й лівобережну, але се не повинно заставити нас зрікти ся організаційної праці. Я цілком розумію настрої московської інтелігенції на Україні, зазначив Мартос. Московська інтелігенція грала на Україні значну роль. Самостійність України без її пошкору. Але московська інтелігенція повинна зрозуміти й наш настрої. Торкаючи ся далі тез реферату, Мартос зауважив, що може вони не досить розроблені, але всеж-таки з ними приходиться ся погодитись. Треба об'легчити вільну торгівлю, треба існуючі банки націоналізувати. В рефераті говорено про „викуп банків“, а се вже не большевизм, а щось инше. Се мав на думці зробити ще Коковцев, а йогож вже ні в якому разі не можна назвати большевиком.

Целаріус (харківське крило) зазначив в своїй промові, що тут було багато сказаного такого, чого не сказано в засіданні секції при обговорюванні цього питання. Погоджуючи ся з думкою проф. Туган-Барановського, що українська валюта не може бути цілком самостійною, Целаріус висловив думку, що вона повинна спиратися на московську валюту (в залі підняв ся гомін). Розглядаючи далі реферат, промовець від імени харківського крила зїзду запропонував передати реферат центральному кооперативному комітету. Останнє слово забрав референт Бохановський. В своїй промові він нічого нового не додав до того, що сказав при розгляданні реферату в секції. Наприкінці Бохановський запропонував прийняти реферат.

Проф. Туган-Барановський вніс пропозицію, щоб прийняти тільки першу тезу реферату, а инші тези щоб передати до розгляду в центральній кооперативній комітет. Резолюція по реферату „Фінансово-економічна політика та кооперація“ така: 1) В області фінансової політики: а) негайний розрив з російською грошевою системою і створення власної грошевої валюти; б) припинення спекулятивних операцій кредитових установ шляхом монополізації кредиту, викупу приватних акційних банків і державна контролі над товариствами взаємного кредиту. 2) В економічно-політичній області: припинення вільної торгівлі і уведення цілого ряду монополій: хлібної, залізної, вугільної, деревляної, м'ясної, асекураційної й инш., повної монополії зовнішньої торгівлі й оптової внутрішньої. 3) В області оброблюючої промисловости та транспорту: підняття продуктивности праці не шляхом придушення робітників і скасування 8-ми год. робочого дня та пониження заробітної плати, а утворення умов, які-б сприяли інтенсивности праці та зменшенню армії безробітних шляхом організації суспільних робіт і будови залізниць. 4) Надання кооперації особливого права участі в державних монополіях і в розділенню продуктів між населенням.

Між иншим треба зазначити, що реферат Бохановського викликав надзвичайно гарячі дебати при обговорюванні його на економічно-політичній секції зїзду. Харківське крило (Кузнецов, Целаріус, Карпека й инш.) зїзду доказувало, що реферат не розроблений, що тези його не об'ґрунтовані, що з таким рефератом навіть негарно виступати перед серйозним зібранням, що в ній на першій місці стоїть націоналізм, а не кооперація. Карпека зазначив се найяскравіше, зауваживши, що загальна теза реферату се самостійність. Харківське крило наступало. Київське крило оборонялось (Михайлів, Коліух і инші). Сі дві групи говорили на різних мовах, бо кожна з них тримала своє „равненіє“: харківське крило — на Москву, київське — на Україну. Тільки різною орієнтацією можна зясувати цілком протилежні відносини до тез реферату Бохановського. Як показало голосування, одержала верх українська орієнтація — „равненіє“ на Україну. Дебати були часами настільки гарячі, що здавалось, що нарада не скінчить ся добром...

Резолюція про постачання хліба така: Обговоривши справу з постачанням хліба центральним державам і безхлібним районам, зїзд признав необхідним взяти участь в постачанню хліба, але вимагати, щоб 1) кооперація була забезпечена можливістю нормально провадити сю справу. 2) Щоб усі інші речі сільсько-господарського обиходу взято під рахунок, щоб ціни на них унормовано й розділене вело ся виключно через кооперативи. 3) Оскільки населення має тепер важку потребу в ріжнім краму, демобілізація майна „Земського Союзу“ й „Союзу городів“ і инш. організацій мусить бути зєднана в Міністерстві харчових справ і перевести ся виключно через кооперативні союзи, наскільки саме сільське населення України давало всю міць, потрібну для війни. 4) В інтересах населення і держави демобілізація мусить відбутися як найкорше. 5) Визначаючи необхідним кредитовим коопераціям взяти ся за доставу хліба, зїзд кредитових союзів вважає необхідним вибрати спеціальне бюро з учасників зїзду, доручивши йому загальне керування доставами хліба. 6) В організації кооперативного хлібного бюро повинні взяти участь союзи всіх кооперативів, які зацікавлені в торгівлі хлібом. 7) В загальних зібраннях хлібного бюро повинно бути полишене право участі всім кооперативам союзу, які ведуть закуп хліба. 8) Скількисть учасників від кооперативів на загальних зібраннях і радах в центральнім бюрі і на місцях повинна рівнятись половині. 9) Працювати над виконанням хлібного договору кооперація може тільки при умові повної відсутности заупу хліба Німцями через своїх агентів. 10) В сучасних умовах кооперація повинна взяти найширшу участь в закупі хліба по всяких цінах, на всяких умовах; закуплений хліб затримувати для потреб населення. 11) Уложити комісію для складання меморіалу Міністерства харчових справ про необхідність зворотної боніфікації та про зміну уставу хлібного бюро в інтересах кооперації, в інтересах народу.

Зїзд зачинено в 4½ годині дня. Проспівано „Заповіт“, „Ще не вмерла Україна“. Після зачинення зїзду М. Левіцький звернув ся до присутніх з короткою промовою.

Проект організації Українського Селянського Союзу.

Київські українські часописи приносять такий проект організації Українського Селянського Союзу:

Революція на Україні пересвідчує всякого, що Українська Центральна Рада, керуючи політикою українського народу, зуміла утворити Українську Народню Республіку тільки спираючи ся на широкі верстви українського селянства.

А се було можливе тільки через те, що селянство було зорганізоване в „Селянську Спілку“, яка була увесь час під проводом української партії соціалістів-революціонерів. Можна з певністю думати, що й далі існування України залежить від того, чи буде зорганізоване українське селянство в таку організацію, яка обєднала-б його під проводом певних політичних кругів. Сучасні обставини на Україні диктують тим українським політичним партіям, які головним чином мають провадити не класову політику, а державну, зробити демократичний блок на певних принципах, щоб таким чином обєднавши свої сили у Києві й на місцях, зорганізувати такий непартійний Селянський Союз, який зміг би обєднати коло себе українські широкі народні маси. Для сього кожна з українських партій (напр. соціалісти-федералісти, соціалісти-самостійники, трудовики та хлібороби-демократи) посилає по 5 чоловік від своїх центральних органів і таким чином засновуєть ся центральне організаційне бюро „Українського Селянського Союзу“. По губерніяльних містах і повітах закладають ся аналогічні організаційні центри. Центральне бюро вироблює проект і статут такого „Всеукраїнського Селянського Союзу“ й через свої філії має приготувати та

скликати повітові й губерніяльні, а нарешті й всеукраїнський зїзди українського селянства, на яких остаточно й вирішить ся програма, статут, тактика й форми діяльности сього Союзу. Звичайно, що простійше було б деяким українським партіям обєднати ся в одну партію, яка й взяла-б тоді провід в життю „Всеукраїнського Селянського Союзу“, але поки-що сього нема, — отже практично буде зробити такий демократичний блок на таких принципах:

1. Оборона та зміцнення незалежности Української Держави шляхом установлення сталого демократичного ладу й організація міцної армії та фльоти.

2. Забезпечення розвитку української національної культури як основи української державности, без нарушення національних прав інших народів на Україні.

3. Переведення в життя закону про українське громадянство, на підставі якого політичними правами користують ся тільки громадяне Української Держави.

4. Оборона політичних свобод і збереження демократичних принципів виборчого законодавства до українського парламенту й органів самоуправи.

5. Проведення демократичної земельної реформи на підставі трудового господарства з примусовим відібранням землі від великих власників за певну плату в державний фонд для передачі її селянам за плату у власність або в аренду.

6. Допомога й оборона розвитку торгівлі та промисловости на підставі приватної ініціативи й державної контролі.

7. Полагодження фінансів Української Держави; установлення окремої української державної грошової одиниці й виключення з обороту паперових грошових знаків, випущених за час війни й революції.

8. Найширша допомога розвитку всіх галузей кооперації, як головної підвалини для розвитку народного добробуту й самодіяльности.

9. Забезпечення робітничої класи на Україні демократичним соціальним законодавством.

10. Оборона незалежности й автокефальности української православної церкви.

Українська нота в справі Криму.

Міністерство закордонних справ звернуло ся до німецького посла барона Мумма з нотою, копію якої послано також австрійському послуви графови Форґачеви. Нота датована 30 травня 1918 р. і має такий зміст:

Панови представники цісарської німецької держави, дійсному тайному радникови баронови д-рови Мумму фон-Шварценштайн.

Ваша Ексцелленціє! Маємо честь повідомити вас про те, що Уряд Української Держави вважає конче потрібним, щоб кримський півострів увійшов у склад Української Держави.

Економічно, політично й етнографічно Крим тісно звязаний з життям населення України. Українська Держава з свого боку ніколи не зможе нормально розвивати ся без злучення з Кримом. Правда, коли проголошено третій Універсал Української Народньої Республіки, там зазначено, що до Української Держави належить тільки північна Таврія без Криму. Але перш усього Універсал взагалі зазначив тільки головні частини української території, маючи на увазі, що ті землі, в яких українська людність не має абсолютної більшости, приєднують ся пізнійше. Через те в третім Універсалі не була зазначена ні Холмщина, ні частини курської, воронізької губерній, області донського війська, ні частини Бессарабщини. А міжтим тоді мало ся на увазі, що ці землі конче перейдуть до України.

Так само думали й щодо Криму. Такий спосіб установлення кордону, спершу тільки в загальних рисах, пояснюєть ся також і тим, що тоді Українська Народня Республіка розглядала ся тільки як федеративна частина Росії. Так само й Крим, колиб він приєднав ся добровільно до України,

мав бути також федеративною одиницею Росії й таким чином автори третього Універсалу розуміли, що звязку з Кримом, економічним форпостом України, Українська Держава не губить. Нині ж, коли остаточно стала Україна на шлях цілковитої політичної незалежності, звязок з Кримом яко федеративною одиницею може увірвати ся цілком. І тому тепер, коли українське військо за допомогою дружнього нам німецького війська, захопило Крим у свої руки, повстало питання про прилучення Криму до Української Держави.

Притім стоючи на принципі самоозначення, не бажаючи нарушувати волі населення, нарешті розуміючи ріжні відміни в життю Криму, Український Уряд уважає, що приєднання Криму може відбутися на автономних підставах, відповідно до чого проект має розробити ся; знаючи настрої значної більшості населення Криму, маючи на увазі інтереси тої людности та її стародавні звязки з Українським Урядом, не маєть ся сумніви, що воля населення Криму може бути висловлена тільки за злукою з Україною.

Прийміть, Ваша Екцеленціє, запевнення в цілковитій пошані та відданості. Управляючий Міністерством закордонних справ Д. Дорошенко. Директор Департаменту Лоський.

Національна справа.

(Уваги на часі в звязку з війною).

II. Головні чинники й основні фази національно-відродних рухів нового часу.

(Продовження)*.

Вище згадувало ся про теорію меншwartних і більшwartних народів. Про се ми вже писали у своїй розвідці „Фінляндія та фінляндське питання“, виказуючи її неузасадненість на фінським прикладі. Одначе ся справа дуже цікава сама по собі та з огляду на те, що накоїла чимало лиха молодим народам в їх визвольній боротьбі, заслугоє, щоб про неї окремо тут згадати*).

Загально зазначимо, що науково всілякі модерно популярні теорії про „вищі“ та „нижші“ раси або культурно „більшwartні“ та „меншwartні“ народи не витримують наукової критики та здебільшого є проявом свідомого чи підсвідомого расового або національного феодалізму, лише назверх прикрашеного науковою декорацією і орнаментом. Справжня причина культурного занепаду, чи опізнення у розвитку народів-кріпаків спочиває здебільшого у неприхильних для них географічних і історичних умовах, а поруч з тим і в їх соціально-господарскім поневоленню, але зовсім не в культурній меншwartности чи нездатности. Відомий мадярський учений Вамбері, відкидаючи закид якоїсь культурної меншwartности туранських племен у порівнанню з т. зв. Арійцями, зауважив, що причиною своєрідного способу думання та почування турко-татарських народів „зовсім не є етнічне, але єдино та виключно їх політично-соціальне, а подекуди географічне положення“ (H. Vambery: Die primitive Kultur des turko-tatarischen Volkes [Примітивна культура турко-татарського народу], Липськ, 1879. Стр. 49). Майже перед сто роками засаду расової рівноправности проголосив один з найбільших натуралістів нового часу А. Гумбольд, який у своїм відомім „Космосі“ зазначив з сього приводу: „Признаючи єдинство людського роду, ми zarazом виступаємо проти кожного безрадінного припущення вищих і нижших людських рас. Існують більш здатні, більше

освічені та через інтелектуальну культуру убагороднені раси, але нема ніяких благородних племен. Всі однаково призначені для свободи, якою в дикім стані користують ся одиниці та яка в державнім життю з політичними інституціями є правом цілої громади (Kosmos, I. 385).

Отже жадна раса та жаден поодинокий народ не має ніякого монополю на культурний розвиток і поступ. Сю думку гарно засував філософ Йодль, кажучи, що „ніякий поодинокий народ не заарендував духа, жадний поодинокий народ не виарендував моральности або мистецтва або любови; й як що ми власний народ ліпше розуміємо, бо ми самі в нїм вкороплені, отже він нашому думанню та почуванню найліпше відповідає, то освіченість саме відкриває нам очі для чужого й дозволяє нам під сто й тисячами масок і переодягнень бачити культуру одного людського обличчя“ (Hertz: Rasse u. Kultur [Раси й культура], 419). Незалежність культурного розвитку від племінного походження сконстатував відомий німецький антропологеограф Рацель; в своїй „Völkerkunde“ (Народознавство) він каже: „Раса як така не має нічого спільного з культурним станом посідання“.

Так само неузасаднена інша класифікація рас і народів на „шляхотні“ та „нешляхотні“, з яких перші неначе самою природою призначені бути панами, а другі рабами, що видно напр. з одної з термінологій сеї теорії: „Herren“ та „Sklavenvölker“. Расовий і національний феодалізм її такий очевидний, що не вимагає ніяких пояснень. Славний чеський історик Палацький, мотивуючи „право народів“ яко цілком природне (на його думку воно є справжнім правом природи; ніякий народ на землі не має права вимагати, щоб на його користь його сусід добровільно жертвував ся; жаден народ не мусить задля добра свого сусіда пожертвувати собою або себе зректи ся...), виказав неслухність вище зазначеної теорії, кажучи: „Природа не знає ніяких народів-панів і наймитів“.

Мусимо сконстатувати, що ворожнеча державно-панських народів проти відродних прямувань поневоленних кріпакських щодо часу проявила ся поперше в дальшій політичній стадії їх національного ренесансу. У першій же політичній його періоді народи-патриції дуже часто ставили ся навіть прихильно до відродних заходів своїх обездолених братів, оскільки вони мали невинний культурний і неполітичний характер. З рядів інтелігенції народів-панів виходили часто каменярі та співробітники національного відродження сих приспаних народів. Згадаємо напр. польських „хлопоманів“ і „литвоманів“ або т. зв. „українську школу в польській літературі“, перших фіноманів шведського походження або балтійських Німців яко піонерів в естонськїм та логіськїм відродженню. Так само далі московських „українофілів“, напр. Павловського, автора першої граматики української мови. Англієць Матю Арнольд своїми викладами про кельтійське письменство („On the study of Celtic literature“), в яких було більше симпатії ніж знайомости з їх стародавньою літературою; був властиво духовним батьком новочасного панкельтського руху та відродних прямувань серед англійських народів. Німець Гердер, як відомо, відіграв подібну ролу серед Славян, у відродженню яких гердеризм був одною з головніших ідеологічних основ. Французи велми цікавлять ся провансальськими національно-культурними святами, а рівночасно паризька преса по катівськи нападає на найменший натяк на політичні прямування серед Провансальців.

Ся остання поява, себто протинародчеське цьбування, зауважаєть ся скрізь, як тільки національно-відродний рух недержавних народів переходить зі стадії національної романтики й аполітичного культурництва в фазу позитивного політичного й економічного суспільного реалізму. Тоді починаєть ся з боку народів-панів безоглядна боротьба проти еманципації народів кріпаків. Тоді саме на сцену появляють ся скрізь свої Катков та Йозефовичі з їх дононицькою та нацькуючою метою. В імя молодих державного централізму розпи-

Пер. ч. 206.

* В німецькій і англійській науковій літературі існують велми цікаві причинки до неї, а саме у критичних працях про модні расові теорії à la Gobino або Chamberlain. Нагадаю бодай дві недавні праці про сю проблему, англійську д-ра Скольса: T. E. S. Scholss — Glimpses of the Ages or the „Superior“ and „Inferior“ Races etc., London, 1905—1908, I, II та німецьку д-ра Ф. Герца: Hertz—Rasse und Kultur, Липськ, 1915.

Московсько-українська мирова конференція.

(Продовження)*.

Визначене на 28, далі на 29 травня засідання не відбуло ся з тієї причини, що спільна експертна комісія обох делегацій, яка обговорювала питання про визначення демаркаційної лінії на час перемир'я, не прийшла ще до згоди в сім питанню. Засідання 30 травня тривало кілька минут. На нім голови делегацій виміняли ся оригіналами своїх уповноважень. Потім перервано засідання до найблизшого дня.

Відчитанне протоколів. 31 травня на пропозицію Шелухина секретарь відчитав протокол попереднього засідання, який підписали голови обох делегацій. Після сього відчитано протокол про заміну уповноваженнями. В протоколі сказано: Беручи на увагу, що Українська Держава й Російська Соціалістична Федеративна Соціалістична Республіка, будучи самостійними, ні від кого незалежними державами, дотепер знаходять ся між собою в стані війни й що тепер обидві воюючі сторони забажали припинити між собою війну та встановити мирні відносини, уповноважені урядами обох держав зібрали ся в місті Києві, а саме: від уряду Української Держави уповноважений генеральний суддя Шелухин, від уряду Російської Соціалістичної Федеративної Соціалістичної Республіки відпоручники Раковський і Мануїльський. Для потвердження своїх уповноважень подали від своїх урядів грамоти, якими на сім засіданню обміняли ся, передавши свої акти: відпоручник Шелухин відпоручникови Раковському, Раковський — Шелухинові. Розглянувши грамоти, як Раковський, так і Шелухин заявили, що уповноваження, котрими вони обміняли ся, відповідають своєму призначенню і признають ся відповідними*.

Раковський, вислухавши протокол, находячи в сформулюванню його принципіальне питання, прохав оголосити перерву на п'ятнадцять хвилин, щоб мати можливість обміркувати протокол зі своїми консультантами. Шелухин оголосив п'ятнадцятьхвилинну перерву.

Раковський пропонує свою редакцію протоколу. В продовженню засідання Раковський заявив, що російська делегація пропонує таку редакцію протоколу: „Беручи на увагу, що згідно з 6 пунктом берестейського договору Російська Соціалістична Федеративна Соціалістична Республіка обов'язала ся зробити мир з Українською Народньою Республікою, що телеграмою з 30 березня ч. 42 Рада народніх міністрів України звернула ся до Совіту народніх комісарів у Москві з пропозицією скликати мирову конференцію для припинення ворожих вчинків, установа кордонів і правових відносин між Російською Соціалістичною Республікою і Українською Народньою Республікою, уповноважені відпоручники Росії й України зібрали ся у Києві, а саме: від уряду Російської Республіки уповноважені Раковський і Мануїльський з одного боку й від Уряду Української Держави — уповноважений генеральний суддя Шелухин з другого та для ствердження своїх уповноважень представили від своїх урядів грамоти, котрими на теперішнім засіданні обміняли ся, передавши свої акти: уповноважений Шелухин Раковському, а Раковський Шелухинові. Розглянувши грамоти, як Раковський, так і Шелухин заявили, що уповноваження, котрими вони обміняли ся, відповідають своєму призначенню і признають ся правосильними“. Шелухин заявив, що також українська делегація повинна обговорити сей текст. Оголошено нову 15-хвилинну перерву.

Сумніви Раковського щодо державної самостійності України. По відновленню засідання Шелухин, звертаючи ся до Раковського, заявив: Наш протокол констатує передовсім ті підмети міжнароднього права, котрі приходять до згоди.

Дальше в протоколі говорить ся про те, що робить ся у нас на засіданню. Се форма всіх протоколів. Що торкаєть ся вашого протоколу, се не протокол, а декларація. Таким чином, коли хочете свою заяву внести до протоколу, беручи під увагу, що се декларація, ви можете або додати її до протоколу або внести після вашого підпису. Єсть інші способи. Можна вибрати двох людей з вашого боку, двох з нашого; вони вкупі вироблять протокол.

На се Раковський: У вашім протоколі ми бачимо вже передіришенне питання, котре буде предметом переговорів. Річ в тім, що юридичні відносини між Україною і Соціалістичною Республікою являють ся предметом наших переговорів. Се значить виходити з того, що маємо встановити, але я піду вам назустріч і згоден, щоб комісія ваших і наших експертів виробила зразок протоколу.

На просьбу Шелухина вказати, що в українськім протоколі передіришуєть ся, Раковський, відчитавши частину протоколу й підкресливши слова, що відносять ся до України: „будучи самостійною і ні від кого незалежною державою“, зазначив, що в сім саме пункті він вбачає передіришенне того завдання, яке є предметом переговорів. Україна кілька місяців тому була частиною Росії і недавно що відпала від Росії. Яко самостійна держава досі Україна в міжнародніх відносинах не має ще признання.

На се Шелухин (твердо): Заявляю, що ми вашого признання не потребуємо. Відносно сього не може бути ніяких балачок при переговорах. Українська Держава самостійна й незалежна. Я не буду вказувати вам на історичні й сучасні причини, які для сього мають ся, але заявляю як факт, що вона самостійна. Крім сього, коли ви бажаєте обміркувати заяву рішучу, категоричну, безповоротну, зробимо перерву.

Раковський відповів: Ви певно можете рахувати, виходячи з факту, що Українська Держава самостійна. Але я підходжу до питання з юридичної точки погляду, з точки погляду міжнароднього права. Поки наші відносини не означені, я юридично маю право признавати, що в міжнародніх відносинах питання про самостійність України ще не розв'язане. Заявляти, що Україна самостійна, ваше право; але чи не буде се зменшенням індивідуальности Української Держави.

Шелухин заявив: Коли Україна 250 років тому прилучила ся до Росії, її звали: „Річпосполита Українська“ — Українська Республіка. З повного збірника законів і трактатів ви можете побачити, що український народ на своїх Установчих Зборах заявив: „Волимо під царя восточного“. Се ви можете прочитати й на пам'ятникови Богданови Хмельницькому, такі професори, як Коркунов, Сергієвич, Володимирський-Буданов і інші, дали юридичне сформулювання сього приєднання, як договір двох держав одної до другої. В тім договорі Україна зберігала за собою право міжнародніх зносин. Не стало царя, революція все перемінила. Для нас стало те, що в цивільнім праві зветь ся „restitutio in integrum“. Ми повернули ся до першого нашого становища. Дальше революція признала самоозначення народів. Український народ заявив через своїх представників, що він уявляє з себе окрему державу. Для сього у нас єсть всі елементи: верховна влада, народ, територія. Тільки на сім ґрунті ми можемо вести розмови. Коли у вас є сумніви, чи Україна самостійна держава, на сім наші переговори кінчають ся. Я повинен ще додати, що в міжнародніх договорах Україна признаєть ся самостійною республікою. Ми заявляємо, що від запропонованої нами формули ми не відступимо ся. Се „conditio sine qua non“, умова, без якої далі говорити не можна.

Раковський запропонував передати питання на обміркування комісії, а делегаціям працювати далі. Шелухин згодив ся на се й доручив Раковському уповноваження української делегації: Кистяківського, проф. Айхельмана, Барановського, Свіцива, Лінниченка й Слівінського.

* Пор. ч. 207.

В справі демаркаційної лінії Шелухин запропонував продовжувати переговори, починаючи від першого пункту домагань української делегації в справі перемир'я (демаркаційної лінії). На це заявив Раковський: Я вважаю, що перемир'я се попередня умова миру. У вашій же концепції демаркаційна лінія фактично наперед вирішує питання про кордон, про те, що повинно бути предметом серйозного обдуманого розгляду, що не повинно порушати інтересів українського й московського населення, що повинно бути підставою будучих добросусідських відносин. Все се ви хочете фактично вирішити наперед при установах демаркаційної смуги. Ми з сям не згодні. Демаркаційна смуга уже означена й намічена командуванням обох боків. Ви втворюєте небувалий прецедент, коли при обміркуванні питання про демаркаційну смугу ви без всякої воєнної потреби включаєте на свою користь цілі губернії й третину Донщини, чотирнадцять повітів, три мільйони населення. Ми ж пропонуємо взяти за підставу вже намічену лінію, припускаючи зміни лише стратегічного характеру.

На заяву Шелухина, що командування не зробило перемир'я, що є тільки умова стримати ся на деякий час від боїв, припинити бойові чинності, Раковський вказав, що перемир'я вже існує на брянським і курським фронтах, а на інших — демаркаційна лінія вже визначена. Він зазначив, що Шелухин вже питає про лінію з питанням межі, щоб утворити сервітут, що не в'яжуть ся з заміром Української Держави визначити свої межі на демократичних підставах. Найкраще передати питання на обміркування комісії експертів, вказуючи їй яко на підставу на лінію, яку визначено на існуючій фронті. Шелухин підкреслив, що не тільки стратегічні умови примушують нас налягати на нашу лінію. Населення сих місцевостей прохає нас згадати про гуманність у відношенню до нього.

Після деяких заперечень Раковського й реплік на них Шелухина постановлено передати питання на обміркування комісії, давши їй взаємно інструкції про проявлення домагань гуманітарного характеру. Ріжні справи після сього без дискусії передано для остаточного обміркування в делегаціях і окремо пункт українських домагань про утворення в Росії консульських посад. Раковський принципіально не спротивив ся сьому жаданню.

Інші пункти перемир'я. Другий пункт, що мав на меті полекшення повернення до дому Українців, викликав живі дебати, під час котрих Шелухин указав на великі труднощі, які терплять Українці, переїздяючи через Оршу, а Раковський заперечив сьому, говорячи, що совітьська влада завше допомагала переїздові на Україну. Далі зазначив Шелухин, що вказівка Раковського по третім пунктові, що до того часу, поки переведеть ся остаточний підрахунок в мировім договорі, Українці можуть дістати для тимчасового користування вагони, цистерни, паровози й інше, його цілком задовольняє. Україна, що прожила з російською державою більш 200 років, має з нею такі заплутані рахунки, котрі, дай, Боже, розібрати за три—чотири місяці. Розуміть ся, життє за той час виставить умови, котрі нам прийде ся розв'язувати. Виходячи з сього, я гадаю, — говорив Шелухин, — що беручи у вас для тимчасового користування засоби перевозу, ми на сям не ліквідуємо залізничних розрахунків ні ваших, ні наших. Тут заявив Раковський, що хоче з сього приводу поради ся з своїми експертами.

Четвертий пункт — сказав Шелухин — ви на підставі уповноважень, виданих вам вашим урядом, можете вирішити самі. Наш відпоручник повинен бути при вашим уряді, ваш при наших. Раковський принципіально не спротивив ся заведенню інституту консулів, але з огляду на невизначені відносини України до Московщини в міжнароднім розумінню прохав сей пункт конкретно сформулювати. На сям засідання скінчило ся.

Протокол про обмін делегацій грамотами. На засіданні 2 червня головою був Раковський. Один з канцелярських слу-

жачих відчитав спершу по українськи, а потім й по московськи протокол засідання 31 мая. Потім Раковський сказав: Після відповідного порозуміння з вами наша делегація прийняла ось такий проект протоколу про обмін делегацій грамотами: „1918 року, травня 30 дня. Виконуючи волю своїх правительств про припинення військових операцій, визначення кордонів і правових відносин між Російською Соціалістичною Федеративною Совітьською Республікою й Українською Державою, уповноважені представники обох самостійних і ні від кого незалежних держав зібрались у місті Києві, а саме: від правительства Російської Соціалістичної Федеративної Совітьської Республіки уповноважені Християн Георгієвич Раковський і Дмитрій Захарович Мануїльський з одного боку й від правительства Української Держави уповноважений генеральний суддя Сергій Павлович Шелухин з другого, і в potwierdженне своїх уповноважень подали від своїх правительств грамоти, якими на сям засіданню обмінялись, вручивши свої акти: уповноважений С. П. Шелухин уповноваженому Х. Г. Раковському, а уповноважений Х. Г. Раковський — уповноваженому С. П. Шелухинові. Розглянувши грамоти, як п. Раковський, так і п. Шелухин заявили, що уповноваження, якими вони обмінялись, відповідають свому призначенню та признають ся правильними“.

— Може маєте що з сього приводу сказати — запитав Х. Раковський С. Шелухина, скінчивши читання.

С. Шелухин відповів: Прочитаний вами протокол по свому змісту цілком відповідає нашому протоколу, який ми подавали на попереднім засіданню, але стоючи на юридичнім ґрунті, я вважаю потрібним для більшої юридичної точности документу вставити в протокол замість слів „про припинення військових операцій, визначення кордонів і правових відносин“ уставити слова: „про зроблення мирового договору та підписання актів мирових переговорів і мирового договору“, що цілком відповідатиме текстові наших уповноважень.

Раковський згодив ся і в протоколі зроблено належну поправку та його зараз же підписали голови й усі уповноважені члени обох делегацій.

Московські умови перемир'я. Потім конференція приступила до дальших переговорів про перемир'я. — Ми передали вам учора від нашої делегації нові умови перемир'я — сказав Х. Раковський. Сі умови мають такий зміст:

- 1) Совітьське й німецько-українське військо займають визначені на доданій до сього малі демаркаційні лінії. Відповідні становища обох армій перед моментом початку мирової конференції: совітьське військо займає лінію, визначену синьою рисою, а німецько-українське чорвою. Як московське, так і німецько-українське вище командування дають розпорядок про негайне припинення всіх військових операцій. Як одно, так і друге військо відходить за демаркаційну лінію в тих місцях, де сю лінію перейдено.
- 2) Московське й українське правительства обов'язують ся не робити жадних перешкод і давати допомогу громадянам одної й другої держави під час їхнього переїзду з одної території на другу. Українці при виїзді з Московщини й Москві при виїзді з України користують ся тими самими правами й підлягають тим самим законам, що й усі інші громадяне чужих держав.
- 3) Полишаючи справу упорядкування відносин щодо залізничного господарства невирішеною аж до вироблення головних засад мирового договору, обидва правительства тимчасово обов'язують ся на засадах взаємности обмінюватись послугами, даючи вільні паровози, вагони, платформи, цистерни й т. ин. для полекшення товарообміну між Україною й Московщиною.
- 4) До зроблення мирового договору правительства признають на основі взаємности своїх консульських представників.
- 5) Московський і Український Червоні Хрести або інші відповідні установи негайно вживуть потрібних заходів до полекшення переїзду московським бранцям, що повертають ся з Австрії, Туреччини й Румунії, й українським бранцям,

що повертають ся з Німеччини. Як Московський, так і Український Червоні Хрести вживуть заходів до zorganizовання допомоги виселенням, громадянам обох держав, а також бранцям, що пробувають на чужій території. 6) Обидві держави обов'язують ся після зроблення перемир'я пропустити грузи, що належать приватним особам і установам тої й другої держави й zostались у дорозі через військові операції, а також закуплені й замовлені особами й установами, вивіз яких дозволено відповідними правительствами. Щодо демаркаційної лінії — вона ще визначається в комісії військових експертів і зараз ми її не маємо ще на мапі — додав Раковський.

На се С. Шелухин: Коли та комісія визначить демаркаційну лінію, невідомо. Через те наша делегація радить, щоб наша й ваша політичні комісії, на обов'язку котрих є визначення кордонів між Україною і Московщиною, зараз приступили до своєї роботи. Може тоді ці комісії скорше скінчать свою роботу ніж військова комісія, роботу якої в такім разі покривають такі наслідки роботи політичних комісій. Само собою розуміється ся, що військова комісія також буде провадити свою роботу над визначенням демаркаційної лінії, бо може трапитись і так, що вона порозуміється в сій справі скорше ніж політичні комісії.

З тим не міг згодитись Х. Раковський. Ми доручили вже військовій комісії терміново вирішити питання про демаркаційну лінію — сказав він — так, що нема жадної потреби притягати зараз до сеї роботи політичні комісії. Коли ви вважаєте, що питання про межі також термінове, по зробленню перемир'я ми поставимо його першим пунктом мирових переговорів, як ви цього забажаєте. Тепер же розроблення одної справи в двох комісіях може тільки загальмувати справу.

Коли С. Шелухин заявив, що він зовсім не хоче гальмувати справи, а навпаки — прискорити її, бо коли не одна, то друга комісія скорше дійде до порозуміння, Х. Раковський відповів: Я раніше вже зауважив, що у вас демаркаційна лінія фактично ідентифікується з питанням про межі. Ми також казали вже, що встановлення перемир'я на всім фронті є передумовою початку мирових переговорів, через те ми хочемо як найскорше зробити перемир'я. Одночасне визначування демаркаційної лінії й кордону неможливе, бо хоч воно буде виробляти у різних комісіях, але роботи їх не можна буде розділити зовсім, робота одної комісії буде впливати на роботу другої і в обох через те саме робота буде гальмуватись. Отже треба тільки попросити нашу військову комісію терміново скінчити свою роботу й завтра або післязавтра ми матимемо демаркаційну лінію.

С. Шелухин сказав: Ми так само хочемо як найскорше зробити не тільки перемир'я, а й самий мир. Через те й кажемо, що нехай працює і військова комісія, але разом з тим нехай приступить до роботи й політична комісія. Коли вже вона не буде визначувати зараз меж, принаймні підготує тимчасом матеріал для майбутніх переговорів. Бо по вашій думці, поки буде вирішуватись питання про демаркаційну лінію, вся инша робота стоятиме, а по нашій думці, поки одна комісія буде працювати над демаркаційною лінією, тимчасом і инші справи будуть посуватись наперед.

На се зауважив Раковський, що виходить, що Шелухин порушує питання про плян наших робіт взагалі. Раковський також думав підняти се питання наприкінці засідання. Через те тепер він радив би розмови про се скінчити й доручити військовій комісії скорше працювати. На сій обидві сторони погодили ся й перейшли до другого пункту умов перемир'я — про виїзд громадян обох держав до рідного краю.

Справа виїзду громадян обох держав до Рідного Краю. З приводу сього пункту С. Шелухин зауважив, що, познайомивши ся з виробленим московською делегацією проектом

умов перемир'я, українська делегація зробила про се реферат правительству, яке постановило доручити особливій комісії виробити докладні правила в справі переїзду меж громадянами обох держав. На запитання Раковського, чи він приймає сей пункт яко принцип, С. Шелухин відповів, що перша частина пункту його задовольняє, але друга ні. Щоб порозуміти ся в сій справі, українська делегація подає московській ще свій проект сього пункту, після чого спільну редакцію можна буде виробити в мішаній комісії з представників обох делегацій разом з представниками деяких міністерств.

Тут знову виникла між головами суперечка на формальнім ґрунті. Х. Раковський зауважив, що вироблення одних умов виїзду для обох держав означатиме накинення державі внутрішніх законів зовні й увільнятиме чужих громадян від підлягання законам тої держави, в якій вони перебувають. Треба мати на увазі, що при переїзді кордону громадяне чужої держави повинні рахувати ся з місцевими законами й жадних чужих правил держава не може у себе терпіти, підкреслив Раковський. Права чужих громадян завше визначають ся законами тої держави, де вони перебувають, а не міжнародними договорами.

На се заявив С. Шелухин: Щодо прав чужих громадян — саме вони встановлюють ся не стільки внутрішніми законами, а більше договорами між державами. До того тут ще є одна оригінальність: наці громадяне були у вашій державі ще тоді, коли там були зовсім инші закони й умови життя, як тепер. Якби наш громадянин їхав тепер до вашої держави, він мав би на увазі, з якими законами йому прийде ся рахувати ся, і від нього можна було б вимагати, щоб він підлягав тим законам. А тепер наші громадяне, не хочучи, опинились у ваших тамошніх умовах і хочуть від них визволитись. Через те тут і повинно бути управління відносно при допомозі договору. При сій кожна сторона може додержувати ся своїх законів, але завше тут роблять ся винятки. От напр. по берестейському договору у вас є виняток щодо виїзду німецьких громадян, які виїжджають цілком вільно й зо всім майном. Значить, ви не зрікаєтесь винятків і вони можливі й на сей раз. У міжнародних відносинах є і принцип взаємности, а не тільки принцип підлеглости громадян одної держави законам другої держави.

Х. Раковський сказав, що на його думку сї переговори про перемир'я мають тенденцію вирішити деякі питання наперед. Через те він не може згодитись виділяти з наших майбутніх переговорів окремих питань і робити по них окремих умов помімо мирового договору. Після ще деяких реплік з обох боків голови згодили ся передати й се питання в окрему комісію.

Вагони й паровози. По третьому пунктові — про вагони й паровози — С. Шелухин оголосив другий проект, вироблений українською залізничною комісією. По сьому проекту Соціалістична Республіка має передати в тимчасове користування Україні певне число паровозів і вагонів різних типів. Докладні умови та правила користування й передачі сього мають бути вироблені окремою спільною комісією наприкінці тижня. Ліквідацію сеї справи й розрахунок зробить ся в мировім договорі. Погодили ся на тім, що й в сій пункті порозуміється ся комісія, яка виробить спільну редакцію пункту.

Дальші пункти умов. До четвертого пункту — про заведення консулів — С. Шелухин вніс деякі додатки, котрі Х. Раковський згодив ся передати разом з усім пунктом на розгляд комісії. П'ятий пункт умов, де говориться про діяльність Українського й Московського Червоних Хрестів у справі допомоги бранцям, з невеликою редакційною поправкою цілком прийняв Шелухин. Зате про останній, шостий пункт, в яким говориться про вільний пропуск ще до зроблення миру різних грузів, С. Шелухин заявив, що він зараз нічого з сього приводу не може сказати, аж доки його не розгляне торговельно-промислова комісія.

говорів необхідні заходи коло як найшвидшого установаження можливого тимчасового товарообміну для задоволення невідложних біжучих потреб кожної зі сторін у відповідних продуктах. В сій цілі утворить ся в тижневий реченець від часу підписання сього мішана комісія з представників сторін на паритетних основах, котра спільно займеть ся розглядом і вирішеннем операцій товарообміну по кожному окремому заявленому сторонами домаганню. Комісія повинна в першу чергу взяти під увагу, що цілий ряд грузів наслідком воєнних операцій не був доставлений сторонами взаємно. Обидві держави обов'язують ся робити заходи коло термінового розглядення сеї справи та взаємного управильнення її.

Обидві держави приступають негайно до переговорів в справі розроблення мирового договору.

Сеї договір уложений і підписаний на двох мовах — українській і російській. Оригінал підписали делегати.

(Далі буде).

Вісти.

Спочуванне цісаря Вільгельма з приводу звіринецької катастрофи. 16 червня німецький посол був офіційно у гетьмана й передав йому спочуванне німецького цісаря з приводу жертв вибуху на Звірінці, в таких висловах: „Ясновельможний пане гетьмане! З найвищого поручення мого наймилостивішого пана, німецького цісаря, маю честь передати вам, пане гетьман, і всьому українському народови глибокі почування спочування його Цісарської Великості з приводу тяжкого нещастя від вибуху, при яким знищила ся частина міста й жертвами якого загинуло стільки київських горожан.“

На се відповів гетьман: „Пане посол! Прошу передати його Цісарській Великості мою й українського народу глибоку подяку за спочуванне його Великості з приводу нещастя яке навістило Київ. Увесь український народ глибоко порушить ся висловом сього високомилостивого співболу. Рівночасно користую ся нагодою, щоб висловити вам особисто, пане посол, сердечне признанне за ваші незмінно зичливі відносини до всіх подій, які переживає Україна.“

Призначенне посла до Болгарії. З поінформованих джерел доносять, що встановлюють ся добросусідські відносини поміж Українською Державою та Болгарією, до чого немало сприяє пробуваючий у Києві болгарський посол — проф. Шпичманов. Дуже можливо, що призначенне для Софії українського посла відбудеть ся в скорім часі. Далі треба чекати підняття питання про встановлення поміж Україною та Болгарією правильних торговельних зносин на підставі взаємности, в чім безумовно зацікавлені обидві держави.

Міністер віроісповідань вніс в Раду міністрів законопроект про видачу субсидії холмській духовній колегії.

Владика Олексій, відомий борець за незалежність української православної церкви, 15 червня покинув межі Київщини. Останнім часом владиці, що стояв осторонь від українського церковного руху, довело ся зазнати чимало прикрийостей від різних заступників незайманости „русской вѣри“.

Підмога українським театрам. Рада міністрів постановила видати „Українському Національному Театрови“ одноразову грошову підмогу в розмірі 165.000 карбованців і „Молодому Театрови“ так само одноразову підмогу в розмірі 10.000 карбованців.

Новий закон про підданство. Має бути виданий новий закон про підданство. Сеї закон розробляє тепер окрема комісія, яка складаєть ся з міністра внутрішніх справ Лизогуба, міністра судових справ Чубинського, міністра освіти Василевка, заступника міністра міжнародних справ Дорошенка й запрошених до співробітництва: ректора київського університету проф. Спекторського, проф. Богдана Кистяковського, генерального судді С. Шелухина та М. Славинського. Праця

сеї комісії ведеть ся швидко й розробленне закону про підданство наближаєть ся до скінчення.

Допомога полоненим. „Народня Справа“ повідомляє: Сими днями Всеукраїнська Земська Спілка у Києві ухвалила вжити всіх заходів для допомоги нашим полоненим. Після реферату з сього приводу члена київської народньої губерніяльної управи Одрини ухвалено заснувати при Всеукраїнській Земській Спілці окремиї комітет для допомоги нашим полоненим. Такі ж комітети заснувати при всіх повітових і губерніяльних народніх управах на Україні. Місцеві комітети повинні об'єднувати діяльність всіх організацій, які раніше допомагали полоненим (Червоного Хреста, різних союзів тощо), а діяльність місцевих комітетів буде об'єднувати ся в центральному комітеті при Всеукраїнській Земській Спілці. Незабаром по всій Україні переvedеть ся збір грошей для полонених, а також передбачаєть ся командирувати за кордон спеціальну комісію, яка на місцях вияснила б становище наших полонених. Всі, у кого є родичі в полоні, повинні звертати ся в сій справі до своїх повітових земств: повітові народні управи в свою чергу будуть звертати ся до Всеукраїнської Земської Спілки, яка матиме змогу як найскорше цілком визволити з полону наших земляків.

Відкритте курсів для учителів середніх і вищих початкових шкіл. 10 червня відбуло ся в бунівському корпусі прилюдне відкритте курсів для учителів і учительок середніх і вищих початкових шкіл. Виступило кілька промовців. Міністер освіти М. Василенко, вітаючи прибувших, висловив подяку, що вони відчули потребу підготувати ся до майбутньої націоналізації школи, яка особливо вимагає науково-педагогічної підготовки. Інструктор курсів А. Музиченко в довгій промові зазначив, що школа допоможе знайти розумінне життя в його сучасних вимогах тільки тоді, коли вона буде по слову поета „перешколеною“, утвореною на нових принципах. Національне виховання — се завдання, якому назустріч повинно піти учительство, допомагаючи своєю невтомною працею. Учителка М. Волянська висловила подяку впорядчикам й лекторам за організацію курсів, необхідність яких відчуло також і російське учительство. Директор департаменту низшої освіти А. Лещенко намітив в загальних рисах програму й завдання курсів. Вступну лекцію після перерви прочитав В. Дога. Зарєєстровано прибувших на курси біля 250 чоловік, переважно з Київщини й Чернигівщини.

Тепер в Києві провадять ся лекторські курси для учителів середніх і вищих початкових шкіл. Київські курси повинні обслуговувати в першу чергу потреби Київщини й Чернигівщини (щодо середніх і вищих початкових шкіл). В першу чергу (від 14 червня до 21 липня) відбудуть ся курси для учителів низших початкових шкіл м. Києва, радомисльського повіту, частини козелецького повіту й частини остерського повіту. Всі курси відбувають ся в помешканні кадетського корпусу. Там же утворено й інтернат для слухачів, але слухачі повинні привозити з собою постіль, мішок і сінники та посуду для чаю. Для учителів низших початкових шкіл канівського й київського повітів курси відбудуть ся від 23 липня по 1 вересня (В.).

Обід у гетьмана в пошану генералфельдмаршала Айхгорна. 8 червня відбув ся обід у гетьмана в пошану генералфельдмаршала Айхгорна та чинів його штабу. Сеї обід улаштовано у відповідь на той, що дав фельдмаршал гетьманови 26 травня. Обід носив військовий характер і крім чинів штабу та військового міністра на обіді були присутні: голова Ради міністрів, управляючий Міністерством закордонних справ Дорошенко, управляючий Морським Міністерством Максимов і начальник гетьманського штабу отаман В. Дашкевич-Горбацький. На обіді сказав гетьман по українськи ось що: Я радо вітаю у себе генералфельдмаршала й представників славетної німецької армії. Я підіймаю чару за хоробрі німецькі війська, котрі допомагають нам творити незалежну Українську Державу та встановляти лад і спокій в краю.

Плю за здоров'я їх славного провідника, генералфельдмаршала Аїхгорна — слава!

У відповідь генералфельдмаршал сказав по німецьки: Пане гетьман! Щиро дякую вам за ваші ласкаві слова й увагу. Вам відомо, пане гетьман, що я салдат і можу відповісти вам як такий. Німецькі війська прийшли сюди, виконуючи наказ нашого верховного провідника. З великою радістю прийшли ми на сей заклик, бо діло йде про те, щоб дати допомогу народови, котрий прагне увільнити ся від своїх гнобителів, і нам судило ся прекрасне й благородне завдання бути першою опорою молодій держави на початку її державного будівництва. І коли з багатьох боків в сїм краю нас зустрічають не з великою охотою, а з недовіррем і деколи навіть з відкритою ворожнечею, се дуже прикре, але разом з тим я сподіваю ся, що як тільки Україна стане твердо на своїх власних ногах яко незалежна самостійна держава й сі люде, — виключаючи тих, котрі бажали-б особистої користі з продовження революційного стану краю на вічні часи, — будуть в свій час з подякою згадувати про німецького салдату. Сей час прийде напевне, той час, коли Україна — збудованне котрої ви, пане гетьман, з твердою рішучістю і вірою в Бога прийняли на себе — знову завітне й праця в містах та селах, на фабриках та в полі знову поновить ся, щоб принести багаті плоди. Прийде той час, коли Українська Держава, підтримана патріотичним самозабуттем своїх громадян і кермуючи ся Урядом, який утворив ся на народніх підвалинах, піде на чолі всіх східних народів під оглядом доброду та дійсної цивілізації. Від усього серця бажаю приходу такого часу й за сю щасливу будучину підіймаю чару й говорю: „Хай живе Україна та її гетьман!“

Державна допомога інвалідам-полоненим. Рада міністрів асигнувала з коштів державної скарбниці на утримання й лічення інвалідів, що повертають з полону, 2,000.000 карб.

З діяльності Дніпровського Союзу. При участі 240 представників від споживчих товариств 5—6 травня с. р. відбули ся установчі збори Дніпровського Союзу споживчих товариств, на яких обговорено реферати про організацію одноцільної, міцної, центральної кооперативної спілки, яка могла-б об'єднати коло себе всі кооперативи України. Постановлено утворити „Дніпровський Союз“, який зробив ся-б головним об'єднуючим центром районних і центральних кооперативних союзів. Розпочинаючи активну діяльність 1-го червня 1917 р., вже до 1 січня 1918 р. „Дніпровський Союз“ встиг згуртувати коло себе 500 окремих товариств і 32 районні союзи, скількість членів яких виносила 527.

Багато з сих союзів, які об'єднують по 2—3 повіти, а особливо районні союзи, які складають ся не менш ніж з 3000 товариств, допомогли Дніпровському Союзови тим, що надто скоро поширили його торговельну діяльність майже по всій Україні й тим значно підняли авторитетність в очах широкої маси споживача. Особливою діяльністю визначають ся союзи: дніпровський—527 членів, харківський—535, полтавський—338, винницький—284, катеринославський—200. По загальному числу членів харківський союз наче-то займає перше місце, але в дійсності воно є не так, бо дніпровський союз, об'єднавши 32 районні союзи, бере значну перевагу. Одночасно з поширенням об'єднуючої діяльності Дніпровського Союзу значно збільшили ся його обороти. Так напр. за 7 місяців (від 1 червня 1917 р. до 1 січня 1918 р.) загальна сума обороту по складу товарів, була: 5,651,692 карб. 16 коп. — по складу книжок: 144,008 карб. 19 коп.; по торговельно-комісійних операціях: 536,378 карб. 30 коп. Разом складало се суму — 6,332,078 карб. 65 коп.

У свій час Дніпровському Союзови яко центрови кооперативно-споживчих товариств Міністерство харчових справ дало доручення розділяти ріжні предмети, які Міністерство постачало для країни. З цієї діяльності відомо, що на сей рік належало до розділення 123,835 пудів всякої шкіри для обуви. Вступаючи в життя 1918 р., Дніпровський Союз мав

пайового капіталу в сумі 300.000 карб. 50 коп. і товарів на складі на суму 200.000 карб.

Большевицька хвиля внесла в сїм разі деяку руйну й пошкодила справі плянної праці, бо така праця дуже гальмувала ся подіями на місцях, про що можуть свідчити цифри обороту Дніпровського Союзу за 1918 р., надруковані в 1-2 числі „Кооперативної Зорі“. З згаданого обороту видно, що за січень загальна сума обороту була 315,092 карб. 19 коп., за лютий—297,479 карб. 65 коп., а за місяць березіль, коли саме вводили ся політичні рахунки з большевиками, сума загального обороту підняла ся до 1,697,192 карб. 30 коп.

Тепер Дніпровський Союз видає свій власний часопис п. з. „Кооперативна Зоря“, в яким беруть участь кращі кооперативні письменники й діячі кооперативної на Україні. Крім видання кооперативного часопису Дніпровський Союз у спілці з Українським Банком і центральним сільсько-господарським товариством засновує „Всеукраїнський Кооперативний Видавничий Союз“, завданням якого — дати певний напрям і плановість видаваних для народу книжок і в певній мірі задолжити розумно виданою книжкою духові потреби селянина-кооператора. Утворення такого кооперативу можна тільки вітати, бо наше село давно вже жде справжнього світла й добра, якого воно не бачило за часів Миколи й за часів великої революції (В.).

Українська Академія Наук. Відомий академик В. Вернадський уживає всіх засобів, щоб протягом двох місяців скласти статут і штати будучої Української Академії Наук. Між иншим передбачає ся запросити на членів Академії відомих українських учених: проф. М. Грушевського, проф. Кримського з Москви та доцента петроградського університету д-ра антропології, етнографа Х. Вовка (В.).

Київський український університет. На засіданні фізико-математичного факультету 4 червня під проводом ректора професора І. Ганицького вибрано на членів факультету: 1) відомого українського етнографа-антрополога, доктора антропології, завідуючого українською частиною етнографічного відділу Музею Олександра III в Петрограді й кавалера ордену Почесного Легіону, доцента петроградського університету Хведора Вовка з відділу антропології й етнографії; 2) відомого фахівця в справі прикладної механіки, авіастики й будівництва кораблів, б. директора петроградського Лісного Інституту та професора політехнічного інституту, почесного члена петроградського Товариства Природописів Олександра Фон-дер-Фліт по відділу математичних наукових дисциплін; 3) гірничого інженера Фрайберзької гірничої академії й магістранта московського університету, б. асистента при кафедрі прикладної геології варшавського політехнічного інституту, професора доісторичної археології й донецького політехнічного інституту Миколу Безбородка по відділу геологічних наукових дисциплін; 4) професора прикладної геології б. варшавського політехнічного інституту, професора доісторичної археології й історичної географії Росії нижегородської філії московського Археологічного Інституту, почесного члена того Інституту й Кавказького Гірничого Товариства, магістра геології й мінералогії, магістранта географії, приват-доцента університету св. Володимира Віктора Дубяньського по відділу географічних наукових дисциплін.

Скоропис-Іолтуховський виїхав у характері старости Підляша й Волині, але з збільшеними уповноваженнями. Перед відїздом був на прийняттю у Дорошенка.

Зміст: За автокефальність української православної церкви. — Др. Павло Рорбах і Аксель Шмідт про переворот на Україні: 1) Др. Павло Рорбах. Українські вражіння, 2) Звідомлення Акселя Шмідта з подорожі на Україну. — О. Одесь. О. Боже мій! (вірш). — Третій всеукраїнський кооперативний зїзд (Кишень). — Проект організації Українського Селянського Союзу. — Українська нога в справі Криму. — Ін. Бочковський. Національна справа. П. Головіччиники й основні фази національно-вдродних рухів нового часу (Продовження). — Московсько-українська мiрова конференція (Продовження). — Вісти.